

NAGY GERGŐ

Polgári Jogi Tanszék

Témavezető: dr. Fuglinszky Ádám habil. egyetemi docens

SÉRELEMDÍJ: MI VÁLTOZIK?

A sérelemdíjról már eddig is számos elemzés, értékelés, kritika született. Ezek – bár különböző aspektusból közelítik meg a kérdést – mind abból indulnak ki, hogy a sérelemdíj az új Polgári Törvénykönyv koncepcionális jelentőségűnek szánt újítása. Ezzel kapcsolatban rögtön kiegészítéssel kell élnünk. A polgári jogi személyiségvédelem területén a bírói jogértelmezés és jogfejlesztés szempontjai és irányvonalai – így különösképpen a nem vagyoni kártérítés kapcsán – mindig is megkerülhetetlennek mutatkoztak. Ugyanakkor az új Ptk.-val kapcsolatos bírói gyakorlatról egyelőre nyilvánvalóan nem beszélhetünk, és ahogy azt Vékás professzor a Magyar Jogászegylet Biztosítási Jogi Szakosztályának 2013. november 27-én tartott szekcióülésén megjegyezte, kialakult gyakorlat az elkövetkező öt éven belül sem várható majd. Mindezek szem előtt tartásával az ELTE ÁJK Doktori Iskola 2014. június 13-i jubileumi konferenciája idején is csupán a változás koncepcióját és lehetséges irányait vázolhatjuk, kérdéseket tehetünk fel, és egyfajta prognózis felállítására vállalkozhatunk. Jelen dolgozatomban ilyen elvi kiindulópont mellett emelem ki azokat a szempontokat, amelyek mentén a sérelemdíj kapcsán felmerülő kritikus kérdések is a legélesebben megmutatkoznak.

1. Koncepcióváltás a polgári jogi személyiségvédelemben

A sérelemdíj dogmatikai előzményeként felfogható nem vagyoni kártérítés bírósági gyakorlatának megítélése az új Ptk. hatálybalépését megelőzően nem volt egyértelmű és egységes. Lábady Tamás alapvető problémának látta, hogy a nem vagyoni kártérítést a jogalkotó az 1959-es Ptk.-val nem a személyiségvédelem, hanem a kártérítési felelősség eszköztárába integrálta, ezzel a jogintézmény dogmatikai és történeti sajátosságait is leszűkítette.¹ Az Alkotmánybíróság a témában korszakalkotónak számító 34/1992. (VI. 1.) AB határozatában a nemzetközi jogösszehasonlítást alapul véve maga is utalt rá, hogy a modern jogokban a nem vagyoni kártérítés a személyiség növekvő jogi (polgári jogi) elismerésén nyugszik, s hogy a jogintézmény az általános személyiségvédelem eszközeként kell, hogy funkcionáljon.² Boytha György a sérelemdíj intézménye mellett azzal érvelt, hogy egyrészt az elnevezést korábban Marton Géza, illetve Lábady is alkalmazta, másrészt a sérelemdíj által előtérbe kerülhetne az a fajta méltányos mérlegelés, amely az „*anyagi igazság*

¹ LÁBADY 1991. 17.

² Ld. 34/1992. (VI. 1.) AB határozat (ABH 1992. 196.)

szolgálatát” (tehát egyfajta köznapi értelemben vett igazságosság elérését) segítené a polgári jogi ítélkezésben.³

A másik oldalról Petrik Ferenc a felvetésre „*A nem vagyoni kártérítés védelmében*” című tanulmányával válaszolt, a kérdést onnan megközelítve, hogy bár elvileg valóban elszakítható a sérelemdíj a (vagyoni) kártérítéstől, azonban álláspontja szerint nem helyes megtagadni azt, hogy a két intézmény dogmatikai szerkezete azonos. Petrik kitért rá, hogy bizonyos jogos kritikák mellett „[...] a bírói gyakorlat (...) a nem vagyoni kár megtérítésével kapcsolatban bölcs, méltányos, elvileg sem kifogásolható gyakorlatot alakított ki, amit lehetne javítani, de nem szabad mindent előlről kezdeni.”⁴

Ahogy arra Fézer Tamás is utal, a különböző nézetek közötti törésvonal tulajdonképpen ott húzódott, hogy hosszú idő óta két álláspont küzdött egymással arról, hogy a nem vagyoni kártérítés a felelősségi jog egyik alakzatát képezi, vagy pedig önálló sui generis tényállásként a személyiségi jogok megsértésének szankciója.⁵ A kodifikáció és a jogalkotó az új Polgári Törvénykönyv megalkotásával tett pontot a vita végére. Míg ugyanis az 1959. évi Ptk., illetve különösen annak 1977-es módosítása a fentiek szerint az immateriális kártérítést a felelősségtan körébe tartozó, alapvetően kártérítési jogintézményként kezelte⁶, addig az új Ptk. a jogintézményt nem csupán átnevezi, hanem sérelemdíj néven áthelyezi azt a személyhez fűződő jogok megsértéséhez kapcsolódó szankciók közé, hangsúlyozottan „*a dogmatikai tisztánlátás érdekében*”.⁷

Az új Ptk. Második Könyvében („*Az ember mint jogalany*”) ebből kiindulva rendelkezik úgy, hogy „*Akit személyiségi jogában megsértenek, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért.*”⁸ A kódex a sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételei körében utal a kártérítési felelősség szabályaira, hiszen „*a sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeire – különösen a sérelemdíjra köteles személy meghatározására és a kimentés módjára – a kártérítési felelősség szabályait kell alkalmazni*”. Ugyanakkor kimondja, hogy „*a sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása nem szükséges, mértékét pedig a bíróság az eset körülményeire – különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatására – tekintettel, egy összegben határozza meg.*”⁹

A jogalkotói és kodifikációs szándék szerint a sérelemdíj bevezetése rendszertani szempontból két irányba hat: egyrészt a fentiek szerint a személyiségi jog körébe vonta sérelemdíjat, másrészt a kártérítés rendszerét alakította át. Míg az 1959. évi Ptk. is tartalmazott személyiségi jogi rendelkezéseket, a személyiségi jogok megsértésének szubjektív szankciójaként nem vagyoni kártérítést volt igényelhető, addig az új Ptk. rendszerében „*nem vagyoni károkról*”, illetve „*nem vagyoni kártérítésről*” már nem is beszélhetünk, hiszen a jogalkotó úgy foglalt állást, hogy a „kár” fogalmi körébe kizárólag a

³ BOYTHA 2003. 5.

⁴ PETRIK 2003 7.

⁵ OSZTOVITS 2014 338.

⁶ OSZTOVITS 2014 338.

⁷ Ld. a 2013. évi V. törvény 2:52. §-hoz fűzött miniszteri indokolást

⁸ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (továbbiakban: Ptk.) 2:52. § (1) bek.

⁹ Ptk. 2:52. §

vagyoni károk tartoznak. Így 2014. március 15-ét követően személyiségi jogi jogsértés esetén nem lehet helye nem vagyoni kártérítésnek. Bár a sérelemdíj szabályai körében mégis utalás történik a kártérítés szabályaira, Fézer rámutat, hogy a kódex azokat csak az ítélkezés jogtechnikai szempontjából, a jogalkalmazók munkájának megkönnyítőiként tartja alkalmazhatónak a továbbiakban, és a sérelemdíjat *elvileg* kizárólag szankció jellege kapcsolja a felelősségi joghoz. A személyiségi jogok megsértése tehát nem jelent új felelősségi tényállást az új Ptk.-ban, de azt is fontos látnunk, hogy mindez nem változtat azon, hogy mindig kell, hogy legyen mögötte valamilyen – például szerződéses, szerződésen kívüli, termékfelelősségi vagy éppen veszélyes üzemi – felelősségi tényállás.¹⁰

A fentiek mellett a sérelemdíj vizsgálata körében mégis inkább olyan alapkérdések tisztázása látszik elsődlegesen nélkülözhetetlennek, mint hogy egyáltalán *mi is az a sérelemdíj*, és hogyan működhet a koncepció a gyakorlatban. A következőkben ezekre keresünk válaszokat.

2. Mi a sérelemdíj?

A polgári jogi személyiségvédelem mindig is kereste az utat, hogy szankciórendszerében milyen szempontokat érvényesítsen. A sérelemdíjról a Ptk. nem ad definíciót, de a miniszteri indokolás tartalmazza, hogy a sérelemdíj „*a személyiségi jogok megsértésének vagyoni elégtétellel történő közvetett kompenzációja és egyben magánjogi büntetése.*”¹¹ A jogalkotó tehát a szerep, a funkció kérdésében sajátos, vegyes álláspontot foglal el.

A kompenzációs elem mögött meghúzódó elgondolás, hogy a polgári jogi személyiségvédelem a sérelmet szenvedett félre koncentrálna, az általa elszenvedett jogsérelemre reagál utólag, oly módon, hogy méltányos összegű elégtételt nyújt a sérelmet szenvedett félnek. Ez a koncepció a polgári jogi személyiségfogalom tisztán technikai jellegű, külsődleges, elvont absztrakciójából indul ki. Ebben az értelemben a polgári jogi személyiségvédelem egyik fő hivatása, hogy garantálja a személyiség integritását, háborítatlanságát.¹² Erre a beavatkozással szembeni védelemre utalt már Balázs P. Elemér is, amikor a *Magyar Magánjogban* leszögezte, hogy a személyiség a külső világtól elkülönülő fogalomként fogható fel, ami ugyan „*kétségtelenül létező valami*”, de „*olyasmi, ami – az egyéneken keresztül – csupán hat a külső világra*”.¹³

A magánjogi büntetés (magánbüntetés) gondolata kétségtelenül másfelől közelít, a jogsértőre koncentrálna, erősebben érvényesít preventív, megelőző szempontokat. A tételes jogi szövegből a magánbüntetés-jelleget húzza alá a sérelemdíj összegére irányadó szempontként nevesített „*a jogsértés ismétlődő jellege*” kitétel.

¹⁰ Bővebben ld. OSZTOVITS 2014. 338-339. A kártérítési jog szabályai különösen a kimentés kérdésében olyannyira megkerülhetetlenek lesznek, hogy álláspontom szerint a kodifikációs és a jogalkotói szándékkal szemben a felelősségi jog és a személyiségi jog elkülönülése a gyakorlatban korántsem lesz annyira éles, mint ahogy az az erőteljesen dogmatikus szemlélet, vagy éppen pusztán a Ptk. szabályaiból következhetne.

¹¹ Ld. a 2013. évi V. törvény 2:52. §-hoz fűzött miniszteri indokolást.

¹² Részletesen ld. LENKOVICS-SZÉKELY 2001. 97-99.

¹³ SZLADITS 1938. 624-625.

Kérdés azonban, hogy helyes-e ez a fajta vegyes rendszer, illetve szemlélet. A kompenzáció gondolatával nehéz lenne vitatkozni. Lábady szavaival élve „*jogtörténeti közhely*”¹⁴ ugyan az immateriális kártérítés történetileg büntetőjogi karaktere, tehát az, hogy a polgári jogi személyiségvédelem alapvetően pönális gyökerekkel rendelkezik, kezdetben tisztán megtorló funkcióval bírt. Igaz az is, hogy ez valójában csak a jogfejlődés későbbi szakaszában vegyült a kompenzációs elemmel. A magánjog fejlődésének íve azonban mégiscsak elvezetett oda, hogy a személyiségvédelem kiszabadult a büntetőjogi szorításból, és ennek eszközeként többek között a magyar jogban a nem vagyoni kártérítés a személyiség mint a külső világtól elkülönülő autoritás háboríthatatlanságát védő magánjogi intézménnyé vált. Ennek fényében ugyanakkor egyes szerzők – és ide sorolható a magyar irodalomból a sérelemdíj már említett nagy kritikusa, Petrik is – élesen kritizálják, hogy a polgári jogi személyiségvédelem keretein belül hangsúlyos szerepet kapjon a büntető jelleg.¹⁵ Ezek a kritikák egyben visszalépésként értékelik a magánjogi büntetés gondolatát.

A kritika annyiban mindenképpen elgondolkodtató, hogy ha a nem vagyoni kártérítés megszüntetése mellett az egyik vezető érv a „nem vagyoni kár” fogalmában rejlő dogmatikai, fogalmi ellentmondások felszámolása volt, akkor egyfajta dogmatikai ellentmondás áll fenn akkor is, amikor polgári jogi jogintézmény kapcsán részben büntető jellegű szankcióról beszélünk. A teljesség kedvéért meg kell jegyezni azt is, hogy a határozott büntetőjogi jelleget maga a kodifikációs bizottság sem tartotta helyesnek, és például a sérelemdíj összegére irányadó egyik nevesített szempontot, nevezetesen a jogsértés ismétlődő jellegét a bizottsági javaslat pontosan ilyen okból nem tartalmazta, az csak utólag, közvetlenül a parlamenti elfogadás előtt került a törvényszövegbe.¹⁶ Megjegyzendő, a rendelkezés abból a szempontból is vitatható, hogy nem egyértelmű, pontosan mire is vonatkozik a jogsértés ismétlődő jellege kitétel: a jogsértő „visszaeső” voltára, vagy éppen a felek közötti viszonyban visszatérő jogsértésre, netán a sérelmet szenvedett fél oldalán megjelenő – esetleg nem kizárólag a jogsértő által előidézett – sérelem ismétlődő jellegére? Ha a jogsértő visszaesését szankcionálják, az ugyanis valóban büntetésként jelenik meg, a kompenzációt azonban kevéssé – vagy egyáltalán nem – segíti elő. Ha a kitétel a felek közötti viszonyban megjelenő ismétlődést jelenti, az már inkább betöltheti a kívánatos kompenzációs szerepet. Adódik a kérdés: a bíróságoknak vajon melyik szempontot kell beemelnük az ítékezés során? A Ptk. ezt a kérdést megnyitja ugyan, de nem válaszolja meg egyértelműen.

A magánjogi büntetés témája kapcsán problémaként az is felvethető, hogyan ítélandó meg az az eset, amikor büntetőeljárás is folyamatban volt a jogsértő ellen (gondoljunk például egy rágalmozásra, ami adott esetben polgári jogi szempontból a jóhírnév megsértésére vezethet). Nem ütközik-e ez ilyenkor a *ne bis in idem*, a kétszeres értékelés alkotmányos tilalmába? Ugyanaz a cselekmény ugyanis kiválthat büntetőjogi és polgári jogi szankciót is, amelyek egyaránt „büntetésként” foghatók fel, ráadásul nem kizárható módon *pénzbeli* büntetésként érvényesülhetnek (büntetőjogi értelemben vett pénzbüntetés mint közbüntetés, illetve sérelemdíj mint magánbüntetés). Vajon figyelembe veheti-e a polgári jogi bíró azt a körülményt, hogy a jogsértőt ugyanazon cselekménye miatt büntetőeljárásban marasztalták?

¹⁴ LÁBADY 1991. 5.

¹⁵ Részletesen ld. PETRIK 2011. 269.

¹⁶ VÉKÁS 2013. 56.

Ha igen, ez vajon a sérelemdíjat csökkentő vagy növelő tétel lesz-e? (Nehezen lehetne magyarázható, ha csökkentené az összegét.) Végső soron – és ez talán kevésbé gyakorlati, inkább dogmatikai jellegű felvetés – jogállami keretek között milyen módon alkalmazható büntetés a büntetőjog garanciái nélkül?

3. Mire reagál a sérelemdíj?

3.1. Változás és állandóság

A sérelemdíj mint szankció tárgyáról a miniszteri indokolás egyértelműen foglal állást, amikor úgy szól, hogy a sérelemdíj a személyiségi jogi jogsértésre reagál. A törvényszöveg pedig erre tekintettel mondja ki, hogy az élhet sérelemdíj iránti igénnyel, akit személyiségi jogában megsértenek.

Ebben a körben van, amit a Ptk. megőriz, és van, amiben újít. Változás, hogy az emberi méltósághoz való jog került a polgári jogi személyiségvédelem csúcsára, és maga a törvényszöveg mondja ki, hogy ebből ered minden személyiségi jog.¹⁷ A kódex ezzel a megoldással tulajdonképpen összhangba hozza a Ptk. szabályait az alkotmánybírószági gyakorlatban megszilárdult elvi iránymutatással. Az Alkotmánybíróság ugyanis több ízben kimondta, hogy az emberi méltósághoz való jog jellegét tekintve általános személyiségi jog, „*anya jog*”, ezáltal pedig olyan szubszidiárius alapjog, amelyre a bíróságok is minden esetben hivatkozhatnak az egyén autonómiájának védelmében, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható.¹⁸ Megjegyzendő, hogy ezt az iránymutatást a bíróságok az ítélezés során idáig is többször alapul vették¹⁹, ebben a tekintetben tehát az új Ptk. szabályai leginkább a személyiségi jogok rendszerének megfelelő koherenciáját biztosítják – igaz, mindenképpen helytálló módon.²⁰

Változatlan a szabályozásban, hogy nemcsak a Ptk.-ban nevesített személyiségi jogok, hanem továbbra is a nem nevesítettek is védelemben részesülnek. Mindez azonban nem változtat azon, hogy a sérelemdíj megállapításának *elméletileg* kizárólag személyiségi jogi sérelem esetén van helye, tehát nem baj, ha nem nevesített az adott személyiségi jog, de *mindenképpen személyiségi jognak kell minősülnie*. Véleményem szerint ugyanakkor nem teljesen tisztázott, hogy a jogalkalmazás számára a nem egyértelmű helyzetekben milyen támpontok alapján állapítható meg, hogy személyiségi jog sérelmével állnak-e szemben vagy nem.

¹⁷ Ptk. 2:42. § (1)-(2) bek.

¹⁸ A jogirodalomban ezzel kapcsolatban ld. SÁRI-SOMODY 2008 104., ld. továbbá: 8/1990. (IV. 23.) AB határozat (ABH 1990, 44.), 64/1991. (XII. 17.) AB határozat (ABH 1991, 64.).

¹⁹ Ld. pl. BDT 2007.1551., Fővárosi Ítéletábla 2. Pf. 20.980/2006/4., BDT 2007.1700. Debreceni Ítéletábla Pf. I. 20.247/2007/4.

²⁰ Csupán megjegyzendő, hogy a 2009. évi CXX. törvényként elfogadott, később hatályba nem lépett Polgári Törvénykönyv szintén az 1959. évi Ptk. generálklauzuláját alkalmazta [ld. 2009. évi CXX. törvény 2:109. § (1) bek.], ugyanakkor az emberi méltósághoz való jogot nem nevesítette külön a védendő személyiségi jogok körében.

3.2. *Lehetséges problémák a jogalkalmazó számára*

Az adott eset körülményeitől függően alapvetően három problémával fognak szembesülni a bíróságok. Először is, mivel elvileg nem lezárt a személyiségi jogok katalógusa, a dologi jogi numerus clausus-szal szemben továbbra sem kizárt, hogy *újabb személyiségi jogok fognak létrejönni*, amelyek megalkotását a bíróságok végezhetik majd. Mindez azt is jelenti, hogy ezen a téren erőteljes jogfejlesztő tevékenységre számíthatunk. Ez ugyanakkor nem valódi változás az eddigiekhez képest, hiszen így volt korábban is, gondoljunk csak az egészséges családban való élethez való jogra, vagy éppen az egészséges, élhető környezetben éléshez való jogra, amelyek – bár az új Ptk. szövegében nem szerepelnek, hanem az Alaptörvény tesz említést róluk²¹ – szintén az elmúlt néhány év, évtized bírósági gyakorlatának termékei.²²

Kérdésként merül fel a *quasi személyiségi jogok* sorsa, például az, hogy mit kezd majd a bíróság az olyan igényekkel, amikor a fenti módon nem igazán lehetséges újabb személyiségi jog létrehozása. Példaként képzeljük el, hogy a felperes befizetett egy rendkívül drága, egzotikus utazásra, amelyre éveken keresztül spórolt, élete álma volt, később azonban az utazás mégis megghiúsul, mert az utazási iroda időközben csődbe megy, ezért nem tudja lebonyolítani az utazást. Az Európai Bíróság a Leitner ügyben²³ európai joggá emelte az ehhez hasonló igényt, ami azt is jelenti, hogy ha a magyar jog nem biztosítaná, akkor az az európai jogba is ütközik. A példánál maradva: a nem vagyoni kártérítés kapcsán kicsit kevésbé volt megkötve a bíróság keze, az eddigi bírói gyakorlatban semmi nem képezte akadályát annak, hogy a bíróság nem vagyoni kártérítést állapítson meg ilyen esetekben, a Ptk. viszont – a fentiek szerint – személyiségi jogi jogsértéshez köti a sérelemdíj fizetését. Utazási élmény lehetőségének elvesztése esetén azonban nem egyértelmű, hogy felfogható-e ez a veszteség személyiségi jogi sérelemként vagy nem. A már létező személyiségi jogok, például a mozgásszabadság joga nyilvánvalóan nem az egzotikus utazás esetére lett kitalálva, olyan viszont, hogy „utazáshoz való jog”, vagy még inkább: „egzotikus utazáshoz való jog” nem éppen foghatók fel alapvető személyiségi jogokként. A bíróságok éppen ezért az ehhez hasonló igényeket valószínűleg nem tudják majd nevükön nevezni. Ennek kiküszöbölésére szolgálhat majd az a megoldás, hogy a bíróság *általánosságban* fogja megállapítani azt, hogy az adott cselekmény „a felperes személyiségi jogainak sérelmével járt”, és erre tekintettel jár részére a sérelemdíj.

A harmadik út tűnik a legkézenfekvőbbnek, tehát az az eset, amikor a bíróságnak *már meglevő személyiségi jogokkal* kell dolgoznia. Ez bizonyos tényállások esetén minden bizonnyal abszolút problémamentesen fog zajlani, ilyen pl. egy közlekedési balesetből származó súlyos testi sérülés, amely esetén a testi épséghez, egészséghez való személyiségi jog sérelme egyértelműen fennáll. Más esetekben ugyanakkor a kapcsolat csak közvetetten állapítható meg. Különösen élesen merülhet ez fel az emberi méltósághoz való jogra történő

²¹ Ld. pl. Magyarország Alaptörvénye L) cikk, illetve XXI. cikk

²² A teljes családban éléshez való jog kapcsán ld. pl. BDT2012. 2728, Pécsi Ítéltábla Pf. I. 20 027/2012/4., az egészséges környezethez való joghoz pl. BDT2007. 1565, Szegedi Ítéltábla Pf. I. 20 187/2006.

²³ Európai Bíróság C-168/00. sz. ügy (Leitner v. TUI Deutschland GmbH @ Co. KG)

hivatkozás kapcsán. Nyilvánvaló, hogy van, amikor jól levezethető a kapcsolat: Sárközy Tamás professzor hozta fel egy nemrég megjelent tanulmányában azt a példát, amely szerint balesetben elcsúnyul egy hölgy arca. Kérdés, hogy az arc esztétikai elcsúnyulása személyiségi jogi sérelemnek minősül-e, „ráhúzható-e” erre a példára valamilyen nevesített személyiségi jog vagy sem. Sárközy szerint nem, szerinte ez személyiségi jogi jogsértésen túlnyúló nem vagyoni sérelem²⁴, én azonban máshogy látom, mert – ahogy arra Béky Ágnes Enikő is utal szintén nemrégiben megjelent tanulmányában – az élethez és emberi méltósághoz való jogból levezethető többek között a teljes mentális és fizikai integritás joga, valamint az önazonossághoz való jog²⁵, amelyek mindegyike valóban felmerülő probléma lehet egy hölgy elcsúnyult arca kapcsán. Arról nem is beszélve, hogy az elcsúnyult arc a testi épség sérelmével jár, tehát a személyiségi jogsérelem több irányból közelítve is megállapítható lehet ilyenkor.

3.3. A bagatell igények kérdése

Mindezek figyelembevételével is azonban az emberi méltósághoz való jogra történő hivatkozás nem lehet jolly joker a felperesek kezében, hiszen nyilvánvalóan van egy szükséges „szint”, amit ha a jogsértés nem ér el, akkor az adott személy emberi méltósága sem sérülhet. Ezen a ponton jutunk el az ún. bagatell igények problematikájához. Ahogy Molnár Ambrus kúriai tanácselnök fogalmaz: „a sérelemdíj alkalmazása semmilyen automatizmust nem foglal magában és nem jelent feltétlen reakciót a személyiségi jogsértésekre.”²⁶ Mindazonáltal biztosan nem lenne indokolt elzárni a jogérvényesítés lehetőségét bizonyos szigorú, kategorikus – ám nem világos – feltételrendszer mentén.

A bagatell igények kiszűrésére egyelőre nyilvánvalóan nincs receptjük a bíróságoknak, és ameddig nem alakul ki viszonylagosan egységes módszer és gyakorlat, nem is tud majd másból kiindulni a bíróság, mint abból, hogy az a sérelem, amire a felperes hivatkozik, milyen mértékű, úgymond megüti-e a szükséges szintet. Ennek meghatározása komoly problémát jelenthet majd. Nyilvánvalóan lesznek egyértelmű esetek, hiszen például amikor az emberre a bolti eladó csúnyán néz, az nehezen fogható fel személyiségi jogi sérelemként, és ha erre hivatkozással igényelnénk sérelemdíjat, az legfeljebb a bagatell igény egyik iskolapéldáját jelenthetné. Felmerülhetnek azonban komoly mérlegelést igénylő esetek. Hogyan ítélandó meg például az az eset, ha a házhoz rendelt taxi késve érkezik meg, és ezért elkésünk a színházi előadásról, amire régóta megváltott jegyünk volt? Vajon máshogy értékelendő, ha az ugyanezen az előadáson főszereplő neves színész késik el úgy, hogy emiatt nem tartható meg az előadás? (Ebben az esetben vonatkoztassunk el a nyilvánvaló vagyoni károktól.) Hivatkozhat-e majd arra, hogy a presztízsvesztés okán az ő jóhírveve, ezáltal emberi méltósága sérült?

²⁴ SÁRKÖZY 2013. 537.

²⁵ BÉKY 2013. 494.

²⁶ MOLNÁR 2013. 746.

Nem ad eligazítást a bagatell igények köréről a Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiumának a közelmúltban „*a nem vagyoni kártérítés/sérelemdíj megtérítése iránti követelések elbírálásának a polgári perben felmerülő egyes kérdéseiről*” címmel alkotott kollégiumi véleménye sem, hiszen a bagatell igényekkel kapcsolatosan csak annyit állapít meg, hogy a személyiségi jog megsértésétől meg kell különböztetni az ennek a szintjét el nem érő, szubjektív érzéseken alapuló érdeksérelmeket. (5. pont)²⁷ Továbbra sem világos ugyanis, hogyan állapítható meg ez a „jelentéktelenség”, különös tekintettel a személyiségi jogok szubjektív voltára.

Ebben a körben utalunk Fézer azon meglátására, amely szerint a sérelemdíj iránti igény érvényesítése során egyetlen olyan tényezőt találunk, amely bizonyítható központi elem, ez pedig a hivatkozott jogellenes magatartás. Fézer utal a holland legfelsőbb bíróság, a Hoge Raad által kidolgozott kétlépcsős ún. *komoly jogsértés* klauzulára, amely szerint a jogellenes magatartással kapcsolatban elsőként arra a kérdésre kell válaszolni, vajon az általános tapasztalat alapján okozhat-e a személyiségben valamilyen hátrányt a jogsértés. Abban az esetben, ha erre a kérdésre nemleges választ adhatunk, akkor másodikként a konkrét sértett, a felperes személyiségét megvizsgálva kell eldönteni, hogy az ő személyiségére lehetett-e az adott magatartásnak káros, a sérelemdíj megítélését indokoló hatása. Fézer rámutat, ez a teória lehetővé tenné a magyar bíróságok számára is, hogy minden esetet – az ember személyiségének megfelelően – külön kezeljünk, mégis kapaszkodót adjunk a peres feleknek, képviselőiknek, illetve a jogalkalmazónak a jogvita során.²⁸

3.4. Feloldhatatlan dilemmák?

A fentiek a sérelemdíjra való jogosultág kapcsán elvezetnek két olyan problémához, amelyeket a magam részéről egyelőre a sérelemdíj legnagyobb elméleti buktatóinak érzek, és úgy látom, hogy bírói gyakorlat hiányában, az anyagi jog alapján, illetve pusztán elméleti síkon teljességgel megnyugtató módon egyelőre nem is oldhatók fel.

Az egyik ilyen, hogy létezik-e valójában egyenlő mérce, ezáltal *jogegyenlőség* a sérelemdíj jogalapja megállapításának körében vagy sem. Újabb példát említve: vajon a világhírű zongorista baleset következtében roncsolódott kézfeje magasabb összegű sérelemdíjra adhat-e alapot, mint a kétkezi munkás ugyanolyan sérülése?

A másik – ezzel összefüggő – probléma gyökere, hogy a személyiségi jogi sérelem fennálltának megítélése körében sok szempontot kell figyelembe venniük a bíróságoknak, hiszen kellően individualizált döntést kell hozniuk az egyes ügyekben. Ezen mérlegelés során szükségszerűen szempontként fog megjelenni a sérelmet szenvedett fél személye, életkörülményei, az adott tényállás részletei is. A sérelmet szenvedett félre, illetve környezetére gyakorolt hatás figyelembe vétele mindazonáltal a Ptk. szerint összegszerűségi (és nem jogalapi) szempont. Azonban mégis belátható: hogy a jogsértés eléri-e a szükséges (személyiségi jogok sérelmével járó) szintet és nem bagatell sérelem-e, végső soron csak az

²⁷ Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiumának 1/2013. (VI. 17.) PK véleménye, 5. pont

²⁸ OSZTOVITS 2014. 341.

adott személyt ért hátrányos következményeket mérlegelve tudja megállapítani a bíróság az összetettebb megítélésű ügyekben. Mindez azt eredményezheti, hogy a sérelmet szenvedett félre gyakorolt hatást – a törvényszöveggel ellentétes módon – nem az összezszerűség, hanem a jogalap körében is mérlegelni fogják majd. A Fézer által említett komoly jogsértés klauzula ráadásul szintén nem tudja feloldani ezt az ellentmondást, hiszen az ott alkalmazott vizsgálat mindkét lépcsőjében szintén a hátrányok vizsgálatán alapul.

Mindez álláspontom szerint végső soron azzal is összekapcsolható, hogy bár az új Ptk. hátrány bizonyítását nem követeli meg, ez a gyakorlatban a bíróságok számára kivitelezhetetlen lesz, hiszen az, hogy valamely sérelem személyiségi jogi jellegű-e, csak az elszenvedett következményekből, hátrányból következtethető vissza. Ha nincs hátrány, hogyan képzelhető el személyiségi jogi sérelem?

4. Hogyan reagál a sérelemdíj? – A kötelező egyösszegűség problematikája

Az 1959. évi Ptk. a személyiségi jogok sérelmével járó joghátrány kompenzációját a nem vagyoni kártérítés intézményével a szerződésen kívüli károkozás szabályai között helyezte el. E megoldás hátterében az a szemlélet állt, hogy az immateriális hátrány a nem vagyoni, tehát pénzben meghatározhatatlan, ugyanakkor a személyiségi jogok sérelmében egyértelműen megnyilvánuló kárként jelentkeznek. Az 1959. évi Ptk. ennek értelmében úgy rendelkezett, hogy a kárért felelős személy köteles a károsult nem vagyoni kárát is megtéríteni²⁹, mégpedig olyan kárpótlás formájában, amely a károsultat ért vagyoni és nem vagyoni hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges.³⁰ A törvény kifejezetten utalt a nem vagyoni kártérítés járadék formájában történő meghatározásának lehetőségére is.³¹

Az új Ptk. jelentős változtatását jelenti az is, hogy a sérelemdíj fizetésének kizárólag egy összegben lesz helye, járadék formájában tehát nem.³² A kódexhez fűzött miniszteri indoklás a változtatáshoz nem fűz kommentárt, a Vékás Lajos professzor által szerkesztett Ptk.-magyarázat azonban kitér a kérdésre. A kommentár utal rá, hogy a nem vagyoni károkkal kapcsolatos bírói gyakorlat esetenként járadék formájában is megállapított nem vagyoni kártérítést, de megjegyzi, hogy az újabb ítélezésben az egyösszegű nem vagyoni kártérítés vált tipikussá amellet, hogy a bíróság az adott esetben kifejezetten kizárta egyösszegű, illetve járadék formájában megítélendő nem vagyoni kártérítés egyidejű, kombinált alkalmazását. Az új Ptk.-nak a sérelemdíj kötelezően egyösszegű meghatározását előíró rendelkezése megalkotása során a kodifikáció abból indult ki, hogy „*testi épség vagy egészség megsértése esetén a sértett állapotának rosszabbodása a vagyoni kártérítés részeként megállapított járadék felemelését vonhatja maga után, de a sérelemdíjnak ilyen szerepet nem lehet szánni. A*

²⁹ 1959. évi IV. törvény 355. § (1) bek.

³⁰ 1959. évi IV. törvény 355. § (4) bek.

³¹ 1959. évi IV. törvény 355. § (3) bek.

³² Ptk. 2:52. § (3) bek.

*sérelemdíj ugyanis nem vagyoni (lelki stb.) hátrányok ellensúlyozására szolgál, és ezért a vagyoni hátrányokhoz kapcsolódó járadék sérelemdíj esetén nem alkalmazható.*³³

Itt megjegyzem, hogy az utóbbi időben bírósági tárgyaláson résztvevőként olyan érveléssel is találkoztam, amely szerint azért nem kíván a bírónő járadékösszeget megítélni, mert az új Ptk. ezt már nem teszi lehetővé, és a jogalkalmazónak már a most folyamatban levő ügyekben is figyelemmel kell lennie erre.

Mindazonáltal számomra nem világos, hogy a járadék intézménye miért kötődik a vagyoni kártérítéshez, és önmagában miért ne szolgálhatna nem vagyoni hátrányok ellensúlyozására is, hiszen a járadék csak a kompenzáció formáját jelenti, tehát tulajdonképpen technikai kérdés.

Kérdéses, hogyan állapítható meg egy összegben az olyan sérelemért járó kompenzáció, amely sérelem előre nem látható (változó súlyú vagy éppen még nem kialakult) hátránnyal járhat a jövőben, és amely az eddigi bírói gyakorlatban indokolhatta a járadékszerű megtérítést. Például azért, mert a jogsértő magatartás által befolyásolt egészségi állapot későbbi romlása vagy javulása esélye miatt a sérelmet szenvedett fél állapota nem tekinthető véglegesnek – gondoljunk csak egy évvel később kialakuló depresszióra vagy valamilyen testi degenerációra.

Problémás lehet az is, hogy Pp. 130. § (1) bek. d) pontja szerinti ítélt dolog (tehát az ügyben született jogerős ítélet) kizárja-e az ismételt perindítás lehetőségét abban az esetben, ha a fentiek szerint a sérelmet szenvedett fél állapotában beálló későbbi változásokra tekintettel a sérelemdíj összegének újragondolása válna szükségessé.

Az biztos, hogy ezekben a kérdésekben nagy mozgástere nem lesz a bíróságoknak, hiszen a törvény kötelezővé teszi az egy összegben történő meghatározást. Kézenfekvő megoldásként folyamodhatnak majd egyfajta – szakértő által és szakértői módszerekkel meghatározott – kockázatelemzéshez, amely „beárazná” a fentiekben említett bizonytalanságokat is, így azok „összege” szerepelhetne a sérelemdíj összegében. A jogalkalmazónak mindenesetre az említettekre tekintettel kétségtelenül fokozott körültekintéssel kell majd eljárnia.

5. Konklúzió

Dolgozatom címadásában a „mi változik” kérdését vetettem fel. *„A nem vagyoni kártérítésre vonatkozó hatályos törvényi rendelkezések sajátos keretszabályok, amelyek az absztrakció és az általánosítás olyan fokán állnak, amelynél elvontabb törvényalkotás már alig képzelhető el (...). A rendelkezések nem adnak fogalmi meghatározást, nem írják körül az alkalmazás kondícióit, nem határozzák meg a kártérítés összecszerűségének egyetlen szempontját sem. Ilyen jogszabályi környezetben a bíróságok szükségképpen jogalkotói munkát végeznek. Mivel mind a jogalap meghatározása, mind pedig a nem vagyoni kártérítés összecszerűségének megállapítása bírói mérlegelésre, szabad bírói belátásra utalt, a*

³³ Ld. VÉKÁS 2013. 72-73.

*bíróságok ítélkezési gyakorlata határozza meg a nem vagyoni kártérítés szabályait.*³⁴ – mindezt Fézer írta a nem vagyoni kártérítés kapcsán. A fent írtakra figyelemmel elmondható, hogy a sérelemdíj hasonló dilemmákkal indul útjára a magyar jogban, a bíróságok jogalakító, jogfejlesztő tevékenysége megkerülhetetlen lesz a továbbiakban is, a változás tehát kizárólag ilyen keretek között vizsgálható majd a maga teljességében, ezért csak kíváncsisággal nézhetünk mindezek elébe.

Felhasznált irodalom

A 2013. évi V. törvény 2:52. §-hoz fűzött miniszteri indokolása

BÉKY Ágnes Enikő: A páciensjogok, mint az egészségügyi ellátást igénybevevő személyek nevesített jogai. *Jogtudományi Közöny*, 2013/10. 493-503.

BOYTHA György: A személyiségi jogok megsértésének vagyoni szankcionálása. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2003/1. 3-5. o.

CSÉCSY Andrea – FÉZER Tamás – HAVASI Péter – TÓTH Endre Tamás – VARGA Nelli: Nagykommentár a kártérítési joghoz. (Complex CD-Jogtár)

LENKOVICS Barnabás – SZÉKELY László: Magyar polgári jog. A személyi jog vázlata. Eötvös József Kiadó, Budapest 2001.

LÁBADY Tamás: A nem vagyoni kártérítés. Jegyzet (magyarázatokkal, jogesetekkel és bibliográfiával). ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Budapest 1991.

MOLNÁR Ambrus: A sérelemdíj elméleti és gyakorlati kérdései. *Kúriai Döntések*, 2013/7. 744-748.

OSZTOVITS András (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. I. kötet. Opten Informatikai Kft., Budapest 2014.

PETRIK Ferenc: A nem vagyoni kár megtérítése védelmében. *Polgári Jogi Kodifikáció* 2003/1. 6-8.

PETRIK Ferenc: Személy vagy személyiség. Az új Ptk. személyiségi jogi rendelkezései. *Jogtudományi Közöny*, 2011/5. 269-277.

SÁRI János – SOMODY Bernadette: Alapjogok. Osiris Kiadó, Budapest 2008.

SÁRKÖZY Tamás: Fordulat a magyar kártérítési jogban. *Magyar Jog*, 2013/9. 535-542.

SZLADITS Károly (szerk.): Magyar Magánjog. Általános rész. Grill, Budapest 1938.

VÉKÁS Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Complex, Budapest 2013.

³⁴ CSÉCSY-FÉZER-HAVASI-TÓTH-VARGA 2012.